

สภาพของปัญหา

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ประเทศญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกา มีความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างลึกซึ้งต่อกัน¹ กล่าวคือ ค้างพิงพาซึ่งกันและกันในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับประเทศต่าง ๆ ในทวีปเอเชีย พอมายังสมัยประธานาธิบดีคินกันสัน ปรากฏว่า สหรัฐอเมริกาได้เปลี่ยนท่าทีและนโยบายต่างประเทศต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนใหม่ โดยบางเรื่องก็ไม่ได้ร่วมปรึกษากับนายกรัฐมนตรีชาโตะแห่งญี่ปุ่น ตามหลักการที่เคยตกลงไว้² เฉพาะ เรื่องการสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกันใหม่ระหว่างสหรัฐอเมริกา กับ สาธารณรัฐประชาชนจีน ได้ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นในขณะนั้นไม่ค่อยพอใจ และต่อมาในสมัย นายทานาคะ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีน³ ก็ได้ทำให้มีผู้วิจารณ์ว่านายทานาคะใช้นโยบายเดินตามหลังสหรัฐอเมริกาบ้าง หรือบางคนก็ว่า ดำเนินนโยบายล้ำหน้าสหรัฐอเมริกา ประจวบกับในปี พ.ศ. 2515 ญี่ปุ่นต้องเผชิญกับปัญหา ในด้านการค้าระหว่างประเทศกับสหรัฐอเมริกา เมื่อสงครามเวียดนามยุติลง และโดยเฉพาะ ปัญหาน้ำมัน เมื่อแหล่งน้ำมันในตะวันออกกลางเริ่มไม่ค่อยมีความแน่นอน⁴ ปัจจัยต่าง ๆ นี้

¹Peter G. Meuller and Douglas A. Ross, China and Japan: Emerging Global Powers (New York: Prayer Publishers, 1975), p.117.

² เป็นแถลงการณ์ร่วมระหว่างนายกรัฐมนตรีชาโตะกับประธานาธิบดีคินกันสัน เมื่อเดือน พฤศจิกายน 2512 อ้างใน เสน่ห์ จามริก (แปล), จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นปัจจุบัน ระบบวงโพลอยซ์ มหาเอเชียบูรพา (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2518), บทที่ 3.

³วรรณไว, "จีน-ญี่ปุ่น แถลงการณ์ร่วมรับรองรัฐบาลจีนปักกิ่ง," กรุงเทพวิจารณ์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (12-19 ตุลาคม 2515), หน้า 21.

⁴"เหตุที่ญี่ปุ่นต้องเป็นจักรวรรดินิยมทางเศรษฐกิจ," วารสารญี่ปุ่นประจำปี 1975-1976 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519), หน้า 8-9.

จะมีผลผลักดันให้ญี่ปุ่นเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีน เนื่องจากจีนอาจเป็นแหล่งน้ำมัน เป็นตลาดการค้าใหม่และเป็นศัตรูกับรัสเซีย

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษานี้มีความต้องการทราบว่า จริงหรือไม่ที่ว่าปัจจัยภายนอก (คือ สภาพการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชีย บทบาทของประเทสหราชอาณาจักร คือ สหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐประชาชนจีน และรัสเซีย และบทบาทขององค์การระหว่างประเทศ) มีอิทธิพลมากกว่าปัจจัยภายใน (คือสภาวะผู้นำ สภาพทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางการเมืองภายใน กลุ่มผลประโยชน์ พรรคการเมืองและสื่อมวลชน) ในการผลักดันให้รัฐบาลของนายทานากะเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีน

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐประชาชนจีน เน้นการศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยเสริมสร้างที่ทำให้ญี่ปุ่นสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนใน พ.ศ. 2515 โดยกำหนดช่วงเวลาการศึกษาประมาณ 3 ปีเศษ คือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2512 จนถึง พ.ศ. 2515 การเก็บข้อมูลส่วนใหญ่เน้นปัจจัยเสริมสร้างของฝ่ายญี่ปุ่นเป็นหลัก และข้อมูลของฝ่ายจีนบางประการที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นเป็นรอง

สมมุติฐานในการศึกษา

จากการศึกษาอย่างคร่าว ๆ พบว่า การที่นายกรัฐมนตรีทานากะไปเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นผลมาจากแรงผลักดันทั้งภายนอกและภายใน โดยที่แรงผลักดันภายในไม่ค่อยเป็นที่ลุ่มลึกนัก จึงทำให้นักวิชาการต่างประเทศพิจารณาว่าแรงผลักดันภายนอกมีอิทธิพลอย่างมากต่อการกระทำของนายทานากะในครั้งนี้ ซึ่งยังไม่แน่ว่าจะเป็นความจริงทั้งหมด

จากที่กล่าวมานี้ พอที่จะกำหนดเป็นตัวแปรอิสระและตัวแปรตามได้ดังนี้

1. ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน

ก. ปัจจัยภายนอก จะศึกษาถึงสถานการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ บทบาทขององค์การระหว่างประเทศ และท่าทีของประเทสหราชอาณาจักร

ข. ปัจจัยภายใน จะศึกษาถึงสถานการณ์การเมืองและเศรษฐกิจภายใน
พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ ผู้นำ มติมหาชนและสื่อมวลชน

2. ตัวแปรตาม ได้แก่ การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐ
ประชาชนจีน เมื่อวันที่ 29 กันยายน 2515

จากตัวแปรอิสระและตัวแปรตามดังกล่าว เราสามารถตั้งเป็นสมมติฐานหลักได้ว่า
"การที่ญี่ปุ่นสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่อปี พ.ศ. 2515 นั้น
เป็นเพราะแรงผลักดันจากปัจจัยภายนอกมากกว่าปัจจัยภายใน" จากสมมติฐานหลักนี้สามารถ
นำไปสู่สมมติฐานย่อยเพื่อการพิสูจน์ได้ดังนี้

1. สถานการณ์การเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศมีอิทธิพลมากกว่า
สถานการณ์การเมืองและเศรษฐกิจภายใน ในการผลักดันให้ญี่ปุ่นสถาปนาความสัมพันธ์ทาง
การทูตกับจีน
2. สถานการณ์การเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศมีอิทธิพลมากกว่า
พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ ผู้นำ มติมหาชนและสื่อมวลชน ในการผลักดันให้ญี่ปุ่นสถาปนา
ความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน
3. ประเทศมหาอำนาจและองค์การระหว่างประเทศมีบทบาทมากกว่าสถานการณ์
การเมืองและเศรษฐกิจภายใน ในการผลักดันให้ญี่ปุ่นสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน
4. ประเทศมหาอำนาจและองค์การระหว่างประเทศมีบทบาทมากกว่าพรรค
การเมือง กลุ่มผลประโยชน์ ผู้นำ มติมหาชนและสื่อมวลชน ในการผลักดันให้ญี่ปุ่นสถาปนา
ความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน

ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษานี้จะใช้ทฤษฎีความเกี่ยวพัน (Linkage Theory) ของ เจมส์ เอ็น.
รอสเนา (James N. Rosenau) เป็นแนวความคิดสำคัญในการวิเคราะห์ รอสเนาได้เสนอ
ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนี้ เพื่อชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่เข้าไปมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย
ต่างประเทศ ปัจจัยที่ว่านี้ส่วนใหญ่เกิดจากความต้องการหรือความจำเป็นของสภาพการเมือง
ภายในประเทศนั้น ที่รัฐบาลเผชิญอยู่และจำต้องแก้ไขให้ลุล่วงไป ปัจจัยภายในตามความคิด
ของท่านก็คือ สถาบันการเมือง ผู้นำ กลุ่มผลประโยชน์ พรรคการเมือง สถาบันเศรษฐกิจ
มติมหาชน และสื่อมวลชนต่าง ๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อรัฐบาลโดยการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง
และอาจจะสามารถบีบให้รัฐบาลดำเนินนโยบายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายนอกประเทศ จะมีผลกระทบ

ต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศทั้งโดยตรงและโดยอ้อม⁵ ส่วนปัจจัยใดจะมีความสำคัญหรือมีบทบาทมากกว่ากัน ก็แล้วแต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้ง

นอกจากนั้น ยังได้นำทฤษฎีระบบของ มอร์ตัน เอ. คาแพลน (Morton A. Kaplan) และทฤษฎีปัจจัยนำเข้าและปัจจัยผลิตผลของ ยอร์จ โมเดลสกี (George Modelski) มาศึกษาเพิ่มเติม เพื่อพิจารณาถึงหลักการกำหนดนโยบายต่างประเทศตามทฤษฎีระบบว่ามีตัวแบบ (model) ที่ค่อนข้างสมบูรณ์ได้อย่างไร โดย คาแพลน มีความคิดว่า ปัจจัยหรือสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ เป็นต้นว่าประเทศมหาอำนาจและองค์การระหว่างประเทศ มีอิทธิพลไม่มากนักน้อยต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของรัฐหนึ่ง ๆ⁶ ส่วน โมเดลสกี มีความเห็นว่า นโยบายต่างประเทศเป็นระบบกิจกรรมที่กระทำโดยชุมชนหนึ่งชุมชนใด เพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประเทศอื่น ๆ หรือเพื่อปรับปรุงกิจกรรมภายในประเทศของตนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ

วิธีการวิจัย

การวิจัยตามวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการวิจัยในเชิงเอกสารทางประวัติศาสตร์ทั้งสิ้น เอกสารบางฉบับ เป็นเอกสารขั้นต้นที่ต้องอาศัยชาวญี่ปุ่นช่วยถอดความให้และ เอกสารบางฉบับ เป็นเอกสารชั้นสอง อย่างไรก็ตาม การคัดเลือกเอกสารมุ่งเน้นเนื้อหาที่ได้รับการวิจัยมาชิ้นหนึ่งแล้ว การอาศัยเอกสารการวิจัยต่าง ๆ คงช่วยให้เนื้อหา มีความสมบูรณ์ในด้านที่ว่า ผู้วิจัยได้ใช้อัตวิสัย เป็นเครื่องนำทาง แต่ได้อาศัยความคิดของนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเป็น เครื่องมือในการตัดสินใจคัดเลือกข้อมูล

⁵James N. Rosenau, "Political Science in a Shrinking World," in Linkage Politics (New York: The Free Press, 1969), pp.1 - 20.

⁶Morton A. Kaplan, System and Process in International Politics (New York: Wiley, 1962), p. 4.

⁷George Modelski, A Theory of Foreign Policy (Princeton: Princeton University Press, 1962), p. 3.

ผู้วิจัยได้เรียงลำดับปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่มีบทบาทต่อการผลักดันให้ญี่ปุ่นสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน โดยอาศัยคำวาทและลพ เป็น เครื่องหมายแสดงถึงการเป็นปัจจัยที่เสริมสร้างหรือไม่เสริมสร้างให้เกิดการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับจีน ในปี พ.ศ. 2515 เพื่อที่จะสรุปรวมในการพิสูจน์สมมติฐานในขั้นสุดท้าย เหตุผลสำคัญที่ต้องอาศัยคำวาทและลพ เป็น เครื่องหมายแทนคำข้อมูล เพราะการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยมิได้คัดเลือกข้อมูลแบบสนับสนุนสมมติฐานที่ตั้งไว้ เพียงด้านเดียว แต่คัดเลือกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับจีน ปี พ.ศ. 2515 ดังนั้นจึงพบว่าข้อมูลบางประการสนับสนุนสมมติฐาน แต่ข้อมูลบางประการไม่ได้เป็นเช่นนั้น หรือข้อมูลบางอย่างอาจ เป็นทั้งสนับสนุนและไม่สนับสนุนในระยะ เวลาที่แตกต่างกัน เมื่อข้อมูลมีลักษณะ เป็นดังนี้ ผู้วิจัยจำต้องนำข้อมูลมา เสนอให้หมด เพื่อให้รู้ว่าข้อมูลที่น่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องญี่ปุ่นสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนมีอะไรบ้าง

ข้อจำกัดของการศึกษา

นอกจากการศึกษาจะได้มีการกำหนดขอบ เขตไว้เพียงการศึกษาการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับจีน พ.ศ. 2515 โดยใช้ทฤษฎีความ เกี่ยวพันของรอสเนา เป็น เกณฑ์ แต่เพื่อให้ เข้าใจว่าทฤษฎีความ เกี่ยวพันนั้น รวมอยู่ในหลักการกำหนดคน โยบายต่างประเทศตามทฤษฎีระบบ ดังนั้น ในบทที่ 2 จึงได้นำทฤษฎีระบบของคาแพลนและทฤษฎีปัจจัยนำเข้าและปัจจัยผลิตผลของไมเคลสกีมาบูรณาการ เข้า เป็นส่วนหนึ่งในหลักการกำหนดคน โยบายต่างประเทศตามทฤษฎีระบบ และเมื่อนำไปสร้าง เป็นตัวแบบของหลักการกำหนดคน โยบายต่างประเทศตามทฤษฎีระบบ จะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนขึ้นว่า การศึกษาการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับจีน ศึกษาเพียงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในและภายนอก กับกลุ่มผู้กำหนดคน โยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น เท่านั้น เพื่อชี้ให้เห็นว่ามีปัจจัยใดที่น่าจะมีหลังผลักดันกลุ่มผู้กำหนดคน โยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นให้ต้องการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนบ้าง โดยจะไม่ศึกษาไปถึงผลกระทบอัน เกิดจากการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับจีน ไม่ว่าจะกระทบต่อปัจจัยภายในหรือภายนอก ซึ่งถ้าจะศึกษาก็ต้องทำโครงการวิจัยอีก เรื่องหนึ่งต่างหาก

ในอีกประเด็นหนึ่ง คือ การศึกษาการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับจีน เป็นการศึกษาความเกี่ยวพันระหว่างตัวแปรต่าง ๆ คือ ระหว่างปัจจัยภายในและภายนอกกับกลุ่มผู้กำหนดนโยบายของญี่ปุ่น ที่มีต่อการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับจีนเท่านั้น และไม่ได้ศึกษาไปถึงประเด็นที่ว่า กลุ่มผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศได้นำปัจจัยใดมาเป็นแนวทางในการตัดสินใจในเรื่องนี้ เพราะ เป็น เรื่องที่ยากลำบากมาก เนื่องจากต้องสัมภาษณ์ผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น โดยตรง ซึ่งเป็น เรื่องที่เป็นไปได้ยาก เพราะผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นในช่วงนั้นได้ถึงแก่กรรมไปหลายท่าน การศึกษานี้จึงอาจจะทำได้อย่างมากเพียงการจัดลำดับปัจจัยต่าง ๆ ว่า ปัจจัยใดมีพลังผลักดันเรื่องนี้ได้มากกว่ากัน เท่านั้น แต่ไม่สามารถชี้ให้ชัดเจนได้ว่า ปัจจัยใดมีพลังผลักดันอย่างแท้จริง เพราะปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำการศึกษาอยู่ในลักษณะของความ เกี่ยวพันกันทั้งสิ้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีเจตนาที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่า การวิเคราะห์เหตุการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศของประเทศหนึ่งประเทศใด ควรพิจารณาให้ลึกซึ้งและครอบคลุมทุกด้าน จึงจะทราบพฤติกรรมที่แท้จริงของแต่ละประเทศ กรณีประเทศญี่ปุ่นน่าจะเป็นการศึกษาเฉพาะกรณีที่สำคัญที่จะชี้ให้เห็นว่า รัฐบาลญี่ปุ่นไม่ได้อาศัยปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเพียงปัจจัยเดียว เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับอีกประเทศหนึ่ง และจากการพิสูจน์สมมติฐานหลักและสมมติฐานย่อยได้ชี้ให้เห็นว่า รัฐบาลญี่ปุ่นไม่ได้กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยอาศัยประเทศมหาอำนาจ เป็นปัจจัยหลัก เพราะยังมีปัจจัยภายนอกอื่น ๆ ที่มีความสำคัญและควรจะนำมาพิจารณาในกรณีนี้ ฉะนั้น การศึกษาการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตของประเทศอื่น ๆ ก็น่าจะมีการศึกษาปัจจัยต่าง ๆ อย่างรอบด้าน